

Beszámoló az előrejelzők fórumáról*

61. Közgazdász-vándorgyűlés, Eger, 2023. szeptember 21–22.

A koronavírus-válság óta az idén szeptemberben Egerben megrendezett 61. Közgazdász-vándorgyűlés volt talán a legsikeresebb szakmai konferencia. A számok magukért beszélnek: a helyszínen a két nap alatt 2 plenáris ülés és 16 szekció keretében csaknem 700 szakember hallgatta meg a gazdaság aktualitásairól szóló előadásokat és kerekasztal-beszélgetéseket, amelyeken 150 előadó szerepelt. Az Előrejelzők fóruma – a magyar gazdaság középtávú kilátásai című szekcióban részt vett *Balatoni András*, a Magyar Nemzeti Bank közgazdasági előrejelzéseikért és elemzésért felelős igazgatója, a Magyar Közgazdasági Társaság (MKT) Gazdaságpolitikai és Gazdaságelméleti Szakosztályának elnökségi tagja, *Halmai Péter* akadémikus (Budapesti Műszaki Egyetem), az MKT Gazdaságpolitikai és Gazdaságelméleti Szakosztályának elnöke, *Kónya István*, a Budapesti Corvinus Egyetem professzora, a KRTK KTI tudományos tanácsadója, az MKT Gazdaságpolitikai és Gazdaságelméleti Szakosztályának elnökségi tagja, *Palócz Éva*, a Kopint-Tárki Zrt. vezérigazgatója, az MKT alelnöke, valamint *Virováczy Péter*, az ING Bank vezető elemzője. A beszélgetésen egy konkrét törvény lehetséges hatásától kezdve az európai uniós források szerepén át a hosszú távú inflációt növelő 3D-s (deglobalizáció, demográfia és dekarbonizáció) jelenség is szóba került. Az eszmecsere legfontosabb gondolatait az alábbiakban foglaljuk össze.

Halmai Péter bevezető előadása

A szekciót elnöklő Halmai Péter A magyar gazdaság középtávú kilátásai – Mi jön a recesszió után? című bevezető előadásában hangsúlyozta, hogy a magyar makrogazdaság lehetőségeit nagymértékben meghatározó nemzetközi környezet nem igazán kedvező: az Európai Unió tagállamainak feldolgozóiparában erős recessziós kockázatok mutatkoznak. A számunkra különösen jelentős német gazdaság technikai értelemben recesszióban van, sőt sokan „Európa beteg embereként” hivatkoznak rá. A kínai gazdaságban szintén komoly feszültségek mutatkoznak: 2023-ban

* https://kozgazdasz-vandorgyules.blog.hu/2023/09/21/elorejelzok_foruma_a_magyar_gazdasag_kozeptavu_kilatasai.

a külkereskedelmi forgalom volumene 15 százalékkal visszaesett az előző év hasonló időszakához viszonyítva. A magyar gazdaság – 1995 óta példátlan módon – immár negyedik negyedéve folyamatos recesszióban van. Ugyanakkor egy érdekes ellentmondás is megfigyelhető: a munkaerőpiac meglepően válságálló, 2022 őszétől a GDP visszaesése mellett a foglalkoztatás a statisztikák szerint még növekedett is. A helyzetet tovább árnyalja az a tény, hogy 2018 óta imponálóan magas, 25 százalék feletti a beruházási ráta. Szerkezeti problémára utal, hogy a magyar exportban a hazai hozzáadott érték aránya az egyik legalacsonyabb a versenytársakkal összehasonlítva. A kibocsátás jövedelemtermelő képességének dinamikája is aggályos: a feldolgozóiparban a hozzáadott érték aránya az elmúlt öt évben 25 százalék feletti színtről 22,8-re csökkent. Válságközeli helyzetre utal az is, hogy Magyarország az infláció megfékezésében sereghajtó az Európai Unióban: sehol másutt nem emelkedett ilyen mértékben az árszínvonal. Aggodalomra ad okot az ikerdeficit megjelenése is: mind a folyó fizetési mérleg, mind a költségvetés súlyosan deficitessé vált. (Ezekben az energiamérleg hiánya játszotta a fő szerepet.)

Hogyan hat a nemzetközi helyzet egy nyitott gazdaságra?

Első megszólalásaikban a szekció résztvevői a magyar gazdaság középtávú perspektívái szempontjából meghatározó jelentőségű tendenciákat igyekeztek feltárni. Nyilvánvaló, hogy Magyarország számára az euróövezet, Kína és az Egyesült Államok a legmeghatározóbbak. Virovác Péter szerint a kínai gazdaság lassulása – a közhiedelemmel szemben – kedvező folyamat, mert az elmúlt évtizedekben tapasztalt gyors ütemű és erőltetett növekedés kiigazítás nélkül válsághoz és fenntarthatatlan buborék kialakulásához vezetett volna. Napjainkban egy jelentős mérlegalkalmazkodás figyelhető meg: a gazdaság 4–5 százalékos növekedésre áll be, ezzel Kína a „japanizálódás” útjára lépett: még időben kiigazít, jelentősen csökkentve az állami beruházásokat. Európa sincs jó helyzetben: az ipar recesszióban van, Virovác szerint az euróövezet stagflációba került, aminek oka az elhibázott német gazdaságpolitika. Befektetői szemmel nézve az Egyesült Államok esetében is túlzottak az elvárások: 500 bázispontnyi kamatemelés mellett már nem lehet puha földet éréstől (*soft landing*) beszélni. 2024 elejére-közepére elfogy a megtakarításból táplálkozó hajtóerő az amerikai gazdaságban. Ezért a kis, nyitott gazdaságok a külső kereslet tekintetében súlyos gondokkal szembesülnek.

Balatoni András strukturális tényezőkről beszélt, megemlítve többek között Kína demográfiai problémáját. Ciklikus szempontból az Egyesült Államok csökkenteni a kockázatokat az értékláncok újraépítésével, ami nagyon erős hatást gyakorol a növekedésre (például a farmergyártás termékláncának minden eleme a határokon belülre kerül). Nem a gazdaságpolitikának, hanem a piacnak kell generálnia a keresletet – az Egyesült Államokban ez a gondolkodási keret, vagyis a vállalkozói szemlélet a meghatározó. A vállalatok nem is kérnek a támogatásokból.

Kónya István szerint nagyon fontos megvizsgálni, hogy egy ország a fejlettség melyik pontján áll. Egy szegény országnak sokkal könnyebb lendületesen növekednie.

Kína gyorsan növekvő, közepes jövedelmű ország, innen nehéz feljebb lépni. Most próbál átállni az extenzív növekedésről, a munkaerő-mozgósításról, a szovjet vonásokat mutató erőltetett beruházásokról az egyre inkább tudásalapú gazdaságra. Kevés olyan autoriter vagy diktatórikus ország van a világban, ahol ezt az ugrást meg lehet tenni – valószínűleg ez Kínának se fog sikerülni.

Hazai kihívások – demográfia, innováció és növekedés

Palócz Éva utalt arra, hogy tavaly, a legutóbbi parlamenti választás évében a jövedelmek megnöttek, a fogyasztás szinte felrobbant. Bizonyára minden más lett volna, ha idén is lett volna választás, de nem volt, viszont elfogyott a pénz, ráadásul nagyon magas bázist generált, ami statisztikai okok miatt is látványossá tette az idei visszaesést. Noha a második féléves magyar gazdasági kilátásokkal kapcsolatban még nagyon sok a bizonytalanság, immár csökkenő mértékű a gazdaság zsugorodása. A trend azért is javul, mert annyira mélyre mentek a negyedéves bázist jelentő adatok, hogy a negyedik negyedév már csekély pozitív számot is hozhat. Palócz Éva felhívta a figyelmet arra, hogy a magas energiaárak miatt külkereskedelmünk cserearányai 2021 közepe után drámaian romlottak. A gazdaságpolitika sajnos rossz üzeneteket küldött a háztartásoknak: jeleznie kellett volna, hogy például energiából fogyasszanak kevesebbet, mert az nagyon drága lett, de nem ezt tette, hanem a benzinársapkával csak áttolta a veszteséget. A magyar gazdaságban középtávon súlyos gondot okozhat az európai uniós támogatások késése (kiesése?). Idén még jön be pénz, folynak beruházások, amennyiben és amikor azonban kiszáradnak az uniós források – amelyek a GDP 3–3,5 százalékát adják –, akkor majd át kell dolgozni a középtávú terveket.

Palócz Éva hangsúlyozta, hogy a külföldre irányuló migráció nem állt meg – azok mennek el, akik nem félnek saját falujukból kimozdulni, akik vállalkozó szelleműek, és nemigen költöznek haza, noha néhány orvost sikerült hazacsábítani a magasabb bérekkel. Kónya István szerint, ha szinten akarjuk tartani a magyar foglalkoztatást, akkor masszív bevándorlásra kell berendezkednünk, mert enélkül egyszerűen nem jönnek ki a számok. A hosszú távú strukturális demográfiai változások mellett érdemes a gazdasági ciklus hatását is megvizsgálni. A gazdasági ciklusokban a munkanélküliek és az üres álláshelyek száma szisztematikusan ellentétes irányban mozog, ezt az empirikus megfigyelést – a munkanélküliségi ráta és az üres álláshelyek aránya közötti kapcsolatot – a Beveridge-görbe ábrázolja. Magyarország esetében most azt látni, hogy egy picit csökkent az üres álláshelyek száma, kicsit emelkedett a munkanélküliség, de még mindig nagyon feszes a munkaerőpiac (Kónya [2023] 5. o.). Tehát a reális várakozás az, hogy mivel itt van a recesszió, lelassul a munkaerő-felvétel, sőt elkezdődnek az elbocsátások.

Halmai Péter felhívta a figyelmet arra, hogy Magyarországon a kibocsátás csak 2014-ben érte el a 2008-as szintet, tehát csak 2015 és 2019 között volt viszonylag gyors ütemű növekedés, amelynek a forrásait elsősorban addicionális munkaerő és tőke bevonása biztosította.

Virovác Péter szerint a gyakorlatilag extenzív növekedési modellről át kellene térni intenzívra: javulnia kell a magyar kibocsátás minőségének, hatékonyságának, versenyképességének. Ha a középtávú potenciális növekedés forrása nemigen lehet a pótlólagos – hazai – munkaerő, marad a tőke vagy az innováció. Ha nincsen uniós forrás, akkor tőke sem nagyon lesz. Az utóbbi évek magyar növekedésének egyik hajtóereje a nagyon magas beruházási ráta volt. Ha azonban a számok mögé nézünk, azt látjuk, hogy a 25 százalékos beruházási rátából annak a tizede, vagyis a GDP 2,5 százaléka ment immateriális javakba, azaz tudásba, ami az EU-átlag kevesebb mint fele. (Ebből is látszik, hogy a követlen külföldi tőkebefektetések nem válthatják ki az uniós forrásokat – azok Magyarországon jellemzően nem tudásba, hanem gyárakba, gépekbe érkeznek.) Szerencsés lenne, ha az uniós források biztosíthatnák, hogy növekedjék az immateriális javakba, a tudásba fektetett érték. Halmai Péter hozzáfűzte, hogy az immateriális beruházások aránya folyamatosan növekszik a világgazdaságban, szintje 15 éve meghaladja a fizikai beruházásokét.

Balatoni András egyetértett Virovác Péterrel: szerinte is egy kvantumugrást kell elérni. A jegybank néhány vezetője Bostonba jár tanulni azzal a céllal, hogy az innovációs ökoszisztémát felépítsék, erősítsék. Ennek öt, egyaránt fontos szereplője: az állam, a kezdő vállalkozások, az egyetem, a kockázati tőke és a nagyvállalat. Az MNB ilyen ötszereplős innovációs ökoszisztéma kiépítésén dolgozik; hosszú út előtt állnak, de szeretnék felfedni a hazai innovációs ökoszisztéma rejtett bajnokait. Enélkül a magyar gazdaság ismét megreked, nem tud felsőbb osztályba lépni. Az MNB kutatásai mintegy 1100 innovációvezérelt magyarországi vállalatot azonosítottak. A működő magyar vállalatoknak ez a 0,3 százaléka a teljes nettó export 13 százalékát és a hazai éves GDP-növekmény 22,8 százalékát adta 2009 és 2019 között. Az MNB igazgatója szerint ez az 1100 cég tekinthető a magyar innovációs ökoszisztéma „rejtett bajnokainak”,¹ hiszen nincsenek a figyelem központjában, mint a tőzsdéi *blue chip*ek. Balatoni András szerint azzal, hogy a kormány jóváhagyta a tőkévé konvertálható kölcsön felvételének lehetőségét *startup*ok számára (lásd *Gólya* [2023]), már idén várhatók ilyen finanszírozások.

Kónya István úgy vélte, hogy Balatoni András ellentmondásba került önmagával, mivel a beszélgetés elején azt állította, hogy nem az állam vagy a jegybank feladata az, hogy növekedést gerjessen. Szerinte senkit sem kell támogatni, ráadásul nagyon rossz tapasztalatok gyűltek fel az állami ökoszisztéma-teremtéssel kapcsolatban. Az államnak sokkal inkább dolga, hogy kiszámítható jogi, gazdasági és politikai környezetet teremtsen – a többit a piac remekül elintézi. Azt, hogy az állam megtalálja azt a néhány „gazellát”, aki majd kiemel minket, Kónya István másodrendű problémának tartja; ezt a piac és a vállalatok meg fogják csinálni. Hozzátette: azt kell elősegíteni, hogy a tudás-adaptálást minél könnyebben, hatékonyabban végezzék a vállalatok.

Balatoni András vitába szállt Kónya Istvánnal. Azt mondta, hogy az államra nagyon fontos feladat hárul: az állam keresletoldali eszközökkel tudja támogatni

¹ A jegybank idén publikált elemzése bemutatja azt a kimagasló mértékű hozzájárulást, amelyet ez a viszonylag kis számú vállalkozáscsoport gyakorol a magyar makrogazdasági teljesítményre, és azonosítja, hogy a rejtett bajnokok mely ágazatokban koncentrálódnak (*MNB* [2023a]).

az innovációt, például az Egyesült Államokban a DARPA² komoly szerepet játszott a finanszírozásban. Ráadásul az innovációk esetében nagy a piaci kockázat, amit az innovátorok nem feltétlenül tudnak maguk kezelni, valamint óriásiak az externális hatások (például egyes fejlesztések képesek más ötleteket is támogatni). Balatoni András hangsúlyozta, hogy eljött az innováció ideje, a 2010-es évek receptjeivel nem lehet megnyerni a 2020-as évek csatáit.

Viszónvázában Kónya István úgy reagált, hogy Magyarország és a kisebb, felzárkózó országok nem innoválnak, hanem imitálnak. Nagyon jó, ha a tudáshoz hozzátésnek, de az elhanyagolható ahhoz képest, amit importálnak a fejlett gazdaságokból. Palócz Éva arra hívta fel a figyelmet, hogy statisztikai módszertanok alapján nincs különbség az innováció és az imitálás között, hiszen definíciószerűen a legkisebb imitálás is innovációnak számít. Szerinte az is probléma, hogy Magyarországon nagyon kevés olyan magánbefektető van, aki számottevő mértékben be tud szállni induló cégekbe. Az Egyesült Államokban a kockázati tőke legfeljebb önkormányzati forrás lehetett, az államnak nem itt kell szerepet vállalnia.

Virovác Péter szerint most valóban az innovációt kell keresni, a magas kamatok mellett csak azok a vállalkozások maradhatnak életben, amelyek legalább a forrás költségét ki tudják termelni. Az elmúlt évtizedben a vállalatok hozzászoktak az ingyenpénzhez, a nulla százalékos körüli kamathoz. A normális szintű kamatok viszont kiszelektálják a nem hatékony tevékenységeket, és a magas kamatok ösztönzően hatnak a valódi innovációra.

Középtávú inflációs kilátások

Halmi Péter bevezetőjében szólt a zöldátállás árszínvonalra gyakorolt hatásáról (*greenfláció*), a demográfiai eredő munkaerőhiányról, valamint az energiamix átalakulásáról. A vándorgyűlés idején nehéz helyzetben volt Balatoni András, mert akkor még nem volt nyilvános a központi bank azóta napvilágot látott jelentése (MNB [2023b]), nem nyilatkozhatott az azokban foglalt megállapításokról, de arra utalhatott, ami az MNB-elnök aznapi előadásában elhangzott.³ Matolcsy György szerint az elmúlt két év egy inflációs kalandnak tekinthető, amelynek azonban immár vége, de maradt egy hosszabb árnyéka, ami az év/év alapon mért inflációban látható. A fogyasztói árindex év végére 7 százalékos körüli szintre mérséklődhet, de ez még nagyon távol van a jegybanki céltól. Balatoni András szerint a 2024. évi inflációt jelentősen növelik majd a kormányzati intézkedések – az adóemelések ugyanis várhatóan megjelennek majd a fogyasztói árindexben, így a dezinflációs folyamat jelentősen le fog lassulni. Felhívta a figyelmet arra is, hogy az árak növekedéséhez a költségtényezők emelkedésén túl a vállalati profitok jelentős, nemzetközi összehasonlításokban is

² Defense Advanced Research Projects Agency, az Egyesült Államok védelmi minisztériumának az új tudományos eredmények hadiipari alkalmazásaiért felelős ügynöksége.

³ A vándorgyűlés felvétele itt tekinthető meg: https://www.youtube.com/watch?v=GNWCywpUu74&ab_channel=MagyarK%C3%B6zgazdas%C3%A1giT%C3%A1rsas%C3%A1g.

kiemelkedő felduzzadása is hozzájárult.⁴ Szerinte a kormány nemcsak rossz, hanem jó lépéseket is tett az infláció elleni harcban. Az árfigyelési rendszer bevezetésével mérhető módon csökkent az infláció, mert ezzel az ugyanazokért a termékekért a különböző kereskedők által kért árak szóródása kisebb lett.

Palócz Éva szerint az inflációs kaland messze nem ért véget: annak velünk maradt a következménye. Most nagyjából 25 százalékkal magasabb árszinttel kell együtt élnünk, ezen belül az élelmiszerek nagyjából 50 százalékkal drágultak. Megindult és nem szűnik a külföldre irányuló bevásárlóturizmus. Palócz Éva szerint a reálbérek 2023 első félévében nagyon visszaestek, mivel a 24–25 százalékos féléves inflációval szemben „csak” 16 százalékos volt az átlagos béremelés. Balatoni András szerint nem teljesen igaz, hogy nem csökkennek az árak: hó/hó összevetésben a termékek 40 százalékanak az ára csökkent, és a fogyasztói kosárban szereplő termékek 70 százalékanak csökkent az inflációja.

Virovác Péter elvárna a jegybanktól, hogy ne kövesse a kormányzati kommunikációt, és ne emlegesse célként az egy számjegyű inflációt, mert az ő feladata a 3 százalék körüli árszínvonal-emelkedésnek a biztosítása. Beszéljünk arról, hogy mikor éri el a jegybank ezt a célt! 2025 közepén. A 2021-es bázishoz viszonyítva 60 százalékos élelmiszerár-emelkedés mellett lényegtelen, hogy novemberben és decemberben 10,1 vagy éppen 9,9 százalék lesz-e az infláció – a jelenlegi infláció nem fenntartható. Ráadásul már középtávon megjelenik az úgynevezett 3D-s infláció, hiszen olyan strukturális kihívások előtt állunk, mint az áremelkedéssel elkerülhetetlenül együtt járó deglobalizáció, demográfia és dekarbonizáció.

Kónya István megosztotta a *déja vu* érzését: szerinte rossz volt hallgatni, hogy harcolunk az infláció ellen, ársapkákkal és árfigyeléssel küzdünk, őt ezek a beszéd-elemek a 1970-es évek Amerikájára emlékeztették, amikor 10 százalék körüli infláció sújtotta az amerikai gazdaságot, akkor ott a spekulánsok, a szakszervezetek voltak a fő ellenségek. Úgy, ahogy akkor az Egyesült Államokban Paul Volcker vezetésével a Fed tette, az inflációt alapvetően most is a jegybank tudja megfogni a kamatpolitika eszköztárával. Természetesen azért, mert tudjuk, miként kell csinálni, a megvalósítás még nem könnyű.

A szekcióülés végén Halmai Péter azt kérdezte a szekció résztvevőitől, hogy kell-e választani az egyensúly és a növekedés között. Palócz Éva hozzászólásában arra utalt, hogy 2019-ig feszes volt a költségvetési politika, tartotta a 3 százalék alatti hiányt, de szerinte akkor, a 4–5 százalékos növekedés mellett költségvetési többletet kellett volna produkálni, ahogyan azt például a csehek tették. Balatoni András szerint örülnünk kell annak, hogy a 2023. évi költségvetési hiány alacsonyabb lesz, mint a tavalyi, a jövő évi pedig alacsonyabb lesz, mint az idejé. (Sajnos a Pénzügyminisztérium bejelentései⁵ jelentősen árnyalták az optimizmust.)

⁴ Az MNB számításai szerint 2022 második felétől jelentősen emelkedett az inflációnak a költségek által meg nem magyarázott része, és 2023 második negyedévében a 21,9 százalékos infláció harmadát ez okozta (MNB [2023b] 51. o.).

⁵ A Pénzügyminisztérium október 3-án bejelentette, hogy a 2023-as hiánycélt 3,9-ről 5,2 százalékra emelték. A közleményben azt hangoztatta a tárca, hogy ez 1 százalékponttal alacsonyabb a tavalyi deficitnél.

Kónya István és Virovác Péter is említette a korábbi intézkedések ismételt alkalmazásának a korlátait. Virovác Péter szerint ma már nem lehet elvárni a gazdaság fehéredését, sőt jelentős a szürkülés, amire egy anomália is rávilágít: az utóbbi hónapokban a gazdálkodó alanyok több áfát igényeltek vissza, mint amennyit befizettek a költségvetésbe. Virovác Péter nagyon bízik abban, hogy az uniós források felhasználási feltételeit úgy alakítják, hogy az egyensúlyt nem veszélyeztetve támogathassák a növekedést.

Halmi Péter azzal zárta az ülést, hogy bár előadásának címében az szerepel: „mi jön a recesszió után”, a lefolytatott vitából világosan kitűnt, hogy nem egy rossz álomról van szó, amelyet könnyen kialszunk, hanem vannak olyan strukturális tényezők, amelyeknek az átalakítása nélkül a magyar gazdaság nem tud tartósan fenntartható növekedési és felzárkózási pályára kerülni.

Hivatkozások

GÓLYA ÁGNES [2023]: Célt ért a lobbizás: könnyebben juthatnak forráshoz az induló cégek. *Forbes*, június 23. <https://forbes.hu/uzlet/a-kormany-varatlanul-ugy-dontott-kedveskedik-kicsit-a-vallalkozoknak/>.

KÓNYA ISTVÁN [2023]: Munkapiaci válságok. *Munkaügyi Szemle*, június, 1–7. o. <https://www.munkaugyiszemle.hu/munkapiaci-valsagok>.

MNB [2023a]: Növekedési jelentés. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, <https://www.mnb.hu/letoltes/novekedesi-jelentes-2023.pdf>.

MNB [2023b]: Inflációs jelentés. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, <https://www.mnb.hu/letoltes/hun-ir-digitalis-23.pdf>.

Kerényi Ádám